și Livrea (Bologna, 1968), cu traducere, comentarii și lexic. Textul, unul din cele mai greu de stabilit (după părerea lui P. de Nolhac, citat de autor), a făcut obiectul unei serii de „exerciții critice" și a nenumărate conjecturi, chiar în epoca modernă. Trebuie relevat ca o calitate a ediției prezente faptul că P. Orsini nu păstrează în general în text decît conjecturile cele mai judicioase și se mărginește a da în aparatul critic doar pe cele considerate mai reușite. Astfel, dintre cele acceptate în text, prețioase ni se par: conjectura Τρικάρηνον (Neander), bazată pe o scholie la Il. XIV, 284, cea de la v. 48 (γαίης) οὔδεϊ κόλπον (Graefe reluat de Weinberger) care salvează un pasaj corupt, precum și ἐς Δρόμον de la v. 348 (Lennep), bazată pe Theocrit, XVII, 39 (*Epitalamul Elenei*), care înlocuiește ininteligibilul ἐς ῥόδον al manuscriselor. Printre conjecturile a căror prezență în text nu ni se pare necesară este cea de la v. 62 δινήσασα (Hermann, bazat pe Nonn. *Dion.* XXXVI), care înlocuiește nemotivat pe κινήσασα (cu același sens) din manuscrise; la fel ἐγώ (Tiedke) în locul lui ἔχω (v. 95) din manuscrise, este o modificare simplicizantă a unui vers în care succesiunea celor trei verbe tinde clar spre un efect poetic (κεστὸν ἔχω καὶ κέντρον ἄγω καὶ τόξον ἀείρω/κεστόν). Mult mai judicioasă este atitudinea lui Lehrs (Paris, Didot, 1839) care urmează aici manuscrisele. În privința lecțiunilor manuscriselor, editorul dă dovadă de grijă deosebită în stabilirea textului, chiar dacă nu întotdeauna putem fi de acord cu alegerea sa. De pildă, în v. 60, πολέμοιο β; πτολέμοιο MK am fi preferat epicul πτολέμοιο, cu atît mai mult cu cît ms. *b* corijează mai des decît *M*, care este mai vechi și al cărui copist este mai grijuliu; faptul că forma πτολέμοιο apare și în *K*, ar fi o dovadă că în *b* avem de-a face cu o corectură de copist; la fel în v. 144, unde toate mss dau πτολέμους cu excepția lui *b* și unde editorul preferă din nou versiunea fără τ.

Fără nici o îndoială însă, ediția lui Pierre Orsini este un foarte prețios instrument de lucru, atît datorită bogăției aparatului critic, cît și a notelor ample, cu explicații de conjecturi, cu date asupra surselor poemului, a pasajelor imitate, fără a mai vorbi de prefață, care reușește să dea o imagine completă asupra poemului, precum și a mediului său intelectual și artistic, mediul acelor „γραμματικοί du VI-e siècle, héritiers lointains d'Homère et des Cycliques..." (p. XXVII).

Elisabeta Poghirc

HEPHAESTIONIS THEBANI *Apotelesmaticorum libri tres.* Edidit David Pingree, Leipzig, Teubner, 1973, XXX + 463 p. (Bibliotheca Teubneriana).

Oricît de ciudat ar părea pentru cititorul modern conținutul lor, lucrările de astrologie din antichitate și din evul mediu sînt mai mult decît o simplă ciudățenie culturală, iar studiul ce le e consacrat astăzi e departe de a reprezenta un lux de erudiți. Aceste încercări de sistematizare a credințelor celor vechi despre influența astrelor asupra vieții omenești sînt prețioase documente ce ne ajută să pătrundem în universul lor mental, să le explicăm mai bine, mai exact frămîntările sufletești și acțiunile. Căci, vreme de secole, oamenii au crezut într-adevăr că o particularitate a caracterului e datorată prezenței pe bolta cerească, în momentul nașterii lor, a anumitor stele sau planete, ei au fost convinși că anumite întîlniri de astre favorizează sau împiedică succesul unei operații comerciale, militare, politice sau de viață pur personală. Pe de altă parte, nu puține sînt știrile de geografie istorică, informațiile de natură cronologică, aluziile la felurite evenimente și personalități pe care tratatele astrologice ni le-au transmis, încercînd să ilustreze prin exemple doctrina. În sfîrșit, dar nu în ultimul rînd, problemele filologice pe care le ridică editarea unor asemenea texte sînt adeseori dintre cele mai captivante și mai complexe, solicitînd din partea cercetătorului lor cunoștințe și investigații dintre cele mai variate în domeniile filologiei clasice, grecești și latine și al filologiei orientale.

David Pingree este unul dintre cei mai competenți și harnici studioși ai tratatelor astrologice. Am avut prilejul să prezentăm în această revistă ediția critică pe care a dat-o operei astrologului arab Abu Mas'har (v. StCl, XII, 1970, p. 308—309). De curînd, David Pingree a dat la lumină primul volum al celei dintîi ediții critice integrale a operei astrologice a lui Hephaistion Tebanul, intitulată *Apotelesmatica.*

Despre autor nu se știe mai nimic. S-a născut la 27 noiembrie 380 la Theba, în Egipt și a dedicat în 415 prietenului său, Athanasie, această lucrare în 3 cărți. S-a crezut că ar fi fost creștin, dar lucrul nu e sigur. Cartea întîi a operei sale cuprinde o expunere a primelor elemente ale astrologiei, cartea a doua dă datele necesare pentru întocmirea horoscopului după

www.cimec.ro

data naşterii şi poziţia stelelor, cartea a treia dă indicaţii astrologice despre momentele potrivite pentru efectuarea celor mai variate acţiuni.

Compilator puţin original, Hephaistion a folosit ca izvoare pentru redactarea operei sale lucrările lui Ptolemeu şi ale lui Dorotheos din Sidon. El merge atît de departe încît reproduce uneori ca atare versurile lui Dorotheos, pe care, în alte părţi ale lucrării, le transpune în proză. Cum opera astrologică a lui Dorotheos e pierdută astăzi, Hephaistion rămîne important prin oficiul său de transmiţător al unui important text astrologic antic. Autenticitatea textului de el transmis e garantată de o traducere orientală a aceleiaşi opere, aceea a lui'Umar ibn al-Farrukhān, făcută prin anul 800. David Pingree pregăteşte o ediţie a acestei traduceri.

Pentru stabilirea textului editorul a ţinut seamă de un număr mare de manuscrise, dintre care cele mai importante sînt Parisinus Graecus 2841 (secolul al XIII-lea) şi Parisinus Graecus 2417 (din acelaşi secol). În volumul al II-lea al ediţiei vor fi date textele epitomatorilor lui Haphaistion, de asemenea importante pentru stabilirea textului operei.

Textul, precedat de o amplă introducere, este însoţit de indici bogaţi, de nume proprii şi de cuvinte.

Nicolae-Şerban Tanaşoca

ANDRÉ WARTELLE, *Histoire du texte d'Eschyle dans l'antiquité*, Paris, „Les Belles Lettres", 1971, 397 p. (Collection d'études anciennes publiée sous le patronage de l'Association, Guillaume Budé).

Urmărind istoria textului lui Eschil în antichitate, André Wartelle îşi propune un scop diferit de cel pe care l-au avut studiile întreprinse de Alexander Turyn sau de R. D. Dawe asupra tradiţiei manuscrise a poetului. În comparaţie cu aceste studii, cartea pe care o prezentăm abordează un domeniu în acelaşi timp mai restrîns, fiindcă nu atinge decît în mod excepţional problemele concrete ale criticii de text, şi mai larg, fiindcă aşază istoria textului în perspectiva mai generală a istoriei literare, a istoriei culturii şi a istoriei propriu-zise. Încercînd să reconstituie primele etape ale unui proces istoric căruia îi datorăm salvarea a şapte tragedii întregi şi a unui număr însemnat de fragmente, A. Wartelle are în vedere, în permanenţă, două categorii de probleme: 1) cînd, cum şi unde au fost editate sau comentate piesele lui Eschil în antichitate şi 2) de ce popularitate s-au bucurat ele după moartea poetului, care a fost publicul care le-a apreciat sau măcar le-a cunoscut. Pentru a da răspunsuri cît mai complete şi cît mai precise la aceste întrebări dificile, autorul se sprijină pe totalitatea informaţiilor de care dispunem: date de ordin istoric, cum sînt cele care se referă la activitatea lui Licurg sau la constituirea bibliotecii din Alexandria, date de ordin literar şi filologic, cum sînt cele care privesc tradiţia indirectă a fiecărei piese şi date provenind din interpretarea textelor papiriacee descoperite în Egipt sau la Herculanum. Este de la sine înţeles că utilizarea acestor surse, prea deseori lacunare, necesită o deosebită prudenţă. În lipsa unor informaţii precise, etape importante din istoria textului pot fi reconstituite numai prin ipoteze bazate nu pe existenţa unor argumente decisive, ci pe convergenţa mai multor indicii. De-a lungul acestei istorii, incertitudinile se întîlnesc la tot pasul: începuturile ei ridică problemele dificile legate de inventarul pieselor şi de gruparea lor în tetralogii, de forma manuscrisului original şi de interpolările care s-ar putea datora actorilor, iar etapa ei finală se loveşte de întrebarea, la fel de stînjenitoare, a constituirii culegerii celor şapte piese care ni s-au păstrat întregi. Între aceste date, informaţii inegale ca valoare îi îngăduie lui A. Wartelle să aşeze cîteva jaloane. Nu se poate spune nimic sigur despre felul cum au circulat textele lui Eschil în timpul vieţii poetului sau imediat după moartea sa, iar indiciile pe care le avem despre o reprezentare a *Perşilor* la Siracuza, pe vremea lui Hieron, nu aruncă prea multă lumină asupra reprezentaţiilor teatrale destinate reluării unor piese mai vechi în secolul al V-lea. Este însă neîndoielnic că opera lui Eschil a fost cunoscută, iubită şi chiar comentată în secolul lui Pericle (printre primii ei comentatori trebuie să-i numărăm pe Glaucos din Rhegium şi pe Pherecydes din Atena).

Încă din secolul al IV-lea, gustul publicului se schimbă şi asistăm la un regres al interesului faţă de poetul *Orestiei*: aluziile la dramele sale devin mai puţin frecvente în operele scriitorilor contemporani cu Platon şi cu Demostene, iar locul pe care-l ocupă ele în educaţia tinerilor atenieni este foarte restrîns. Secolul al IV-lea marchează totuşi o dată importantă din istoria textului lui Eschil, data apariţiei primei ediţii oficiale. Din păcate, informaţiile de care dispunem cu privire la această ediţie, publicată din iniţiativa oratorului Licurg în jurul anului 330 î.e.n., sînt destul de vagi. Fără a putea aduce argumente hotărîtoare în sprijinul teoriilor

www.cimec.ro